

L'APODERAMENT DE LA CATALUNYA DIGITAL

Lleida, 8 de setembre del 2014

Benvolgut senyor alcalde, senyores i senyors regidors, amigues i amics,

És un autèntic honor ser avui aquí amb tots vostès per compartir unes reflexions en veu alta sobre el nostre país, la nostra societat i la nostra política en aquesta Diada tan especial del 2014, cruïlla de la història i del futur que demana de tots nosaltres –ciutadans, periodistes, polítics- grans dosis de responsabilitat i de coratge per no portar el país a un carreró sense sortida, però també per reprendre el fil roig del catalanisme entès com a projecte democràtic, regenerador, inclusiu, ambiciós i europeista.

Malgrat el títol no els parlaré de cap idea abstracte, intentaré compartir amb vostès algunes observacions de la nostra vida quotidiana com a pares i mares, com a professionals i com a ciutadans per analitzar el moment actual i el futur immediat d'aquest país.

Vivim un intens i profund canvi social. A Lleida, a Catalunya, a Espanya i a Europa, com a mínim. Un canvi que va començar abans de la crisi econòmica però que la crisi ha accelerat i intensificat. En què consisteix aquest canvi? Bàsicament en una nova manera de viure l'espai i el temps. Vivim en un espai global en temps real, bàsicament gràcies als telèfons intel·ligents i a la xarxa de telecomunicacions que ens permeten estar contínuament connectats. Aquesta idea tan abstracte forma part de la nostra vida quotidiana com intentaré descriure en algunes escenes en les quals espero que es sentin identificats:

La primera pot ser al sofà de casa. Aquest estiu, segurament molts de vostès l'han experimentat. Durant el repòs de després de dinar o de sopar. Tots asseguts al sofà mentre la televisió encesa parla per ningú. Cada membre de la família amorrat a la seva pantalla particular: uns mirant notícies, altres intercanviant whatsapps, altres jugant en línia,... Tantes pantalles com membres de la família. Tots hiperconnectats amb els que no hi són i desconnectats dels que els envolten i de la televisió.

La segona escena podria ser més íntima. La família o els amics escampats pels cinc continents durant les vacances, però tots connectats a un mateix xat del whatsapp on, en hores intempestives d'acord amb els fusos horaris, hi deixen missatges, fotografies, videos, anècdotes del viatge, ... S'ha acabat allò de patir

per saber com estan “els nostres” quan no són a casa. Les vacances compartides en temps real, cosa que ens tranquil·litza i, a més, ens allibera d'aquells temibles sopars post-estiuencs quan els familiars i els amics ens convidaven per ensenyar-nos uns inacabables videos o àlbums fotogràfics del seu últim viatge.

Les dues escenes següents, amb el seu permís seran més personals. La màquina diabòlica que portem a la butxaca, i que aviat portarem a les ulleres o al rellotge perquè ja forma part inseparable de nosaltres mateixos i esdevé una extensió del nostre cos, també ens ha canviat la feina. Les barreres insalvables al llarg del segle XX entre el temps de treball i el temps d'oci han saltat pels aires com en els primers moments de la industrialització. Els últims detalls d'aquesta conferència, per exemple, els vàrem tancar amb el gabinet de l'alcalde mentre jo era al cim del Matagalls. Ja em diran. Fantàstic i esglaiador.

Encara més. Aquesta conferència ja ha fet parlar a alguna gent abans que es faci. Instants després que l'alcalde pengés un tuit amb el programa de la Diada a Lleida, alguns dels seus seguidors ja el van criticar: per l'hora dels actes, pels convidats, pels temes... I encara més sorprenent, l'alcalde els va contestar un a un mentre la resta observàvem el diàleg en silenci. Vaja que per criticar la conferència no els va caldre venir i per parlar de tu a tu amb el senyor alcalde no els va caldre sortir de casa.

Podríem seguir amb moltes altres escenes. Als que són més grans, per exemple, els podria preguntar quantes hores van trigar als anys 70 a saber que Franco havia mort i quants segons han trigat ara a saber que el rei Joan Carles abdicava. O podrien recordar quants dies van passar fins que es va saber que el fiscal es va querellar contra Pujol per Banca Catalana als anys 80 i quants micro-segons van passar entre que l'expresident Pujol va emetre els seu comunicat del 25 de juliol i el moment en el qual el vàrem llegir.

Sempre la constant d'aquestes retrats és la mateixa: gent que està en el mateix espai però que no comparteix el seu temps, gent que comparteix el seu temps tot i que viu en espais diferents, confusió entre espai privat i espai públic, converses fora de temps... Podríem trobar moltíssims altres exemples, que inclourien sobretot objectes que hem deixat de fer servir: les agendes, els mapes de carreteres, el llistí telefònic, els directoris, les oficines dels bancs, els apunts a classe, els diaris de paper, els telèfons fixes, els ordinadors de taula, el fax, el correu ordinari, el contestador automàtic, la televisió del menjador... Canvis que són més radicals quan observem les franges d'edat més joves i, per

tant, que són clarament indicadors del futur que ens espera perquè el futur sempre està en els trets més dinàmics del present.

¿A on vull anar a parar? Doncs a una conclusió molt senzilla: ¿algú pot pensar que una revolució tecnològica que canvia la nostra vida personal, familiar, laboral i comunitària no està canviant la societat i la política? És evident que no, i m'agradaria compartir amb vostès alguns dels canvis socials i polítics que ja hem pogut veure com a resultat de la nostra nova experiència de l'espai i del temps. M'entretindré de manera especial en les relacions entre la societat civil i el poder polític, un assumpte nuclear tant fa 300 anys com avui mateix.

De nou els proposo tres escenes: la primera a Europa, la segona a Espanya i la tercera a Catalunya.

La primavera del 2011, l'Europa del Sud va viure una convulsió social. Els excessos de despesa dels seus governs durant l'expansió econòmica que va acabar el 2007 combinats amb els excessos d'austeritat imposats pels governs dels països del Nord per tal de salvar l'euro van portar a una situació de col·lapse social. Un atur situat als nivells de les èpoques de postguerra i, el més nou encara, un empobriment de les classes mitjanes inèdit en èpoques de pau: pujades d'impostos, retallades de serveis públics com ara educació i sanitat, reduccions salarials,... La primera reacció de la ciutadania no va ser política. Va ser de solidaritat entre els afectats: són les famoses marees a Espanya, la PAH o l'hospital que els metges grecs a l'atur van muntar com a voluntaris a les instal·lacions d'una antiga base militar nord americana. Però el que ens interessa destacar d'aquest fenomen és com el lloc de trobada dels afectats per la crisi no van ser les institucions clàssiques: els sindicats, els partits o els ajuntaments sinó les xarxes socials. I l'espai de trobada no van ser només les places i els carrers de la pròpia ciutat sinó del conjunt del continent perquè els problemes comuns responien a decisions preses en comú a la Unió Europea. Si al meu carrer hi ha dos desnonats, puc pensar que és un problema particular i limitat. Si a la xarxa em trobo amb els desnonats de la meua ciutat, ja són desenes; del meu país, centenars; i de tot el continent, milers, aleshores puc convertir-ho en un problema polític. Molts poden pensar que aquestes mobilitzacions socials no han servit de res, que no han tingut translació en la política. Em temo que s'equivoquen. I no parlo només ni principalment de les conseqüències electorals com pot ser el cas de Podemos. Parlo, per exemple, de la reacció del Parlament europeu que en les darreres eleccions va portar fins al límit l'actual marc legal amb la seva campanya "Acció, reacció, decisió" per forçar que aquest vincle que la crisi havia establert entre els europeus es

transformés en una nova manera de fer política a Europa. El debat entre els cinc candidats a presidir la Comissió i el pols amb els Estats a favor de Juncker reflecteixen exactament el que vull dir: les víctimes van situar l'epicentre de la crisi a Europa i el sistema polític s'hi va haver d'adaptar.

Un cas molt similar l'hem viscut a Espanya amb el tema de les hipoteques. La crisi va posar al descobert les peculiaritats de la legislació hipotecària on els préstecs per comprar un habitatge tenien la consideració de personals, de manera que la dació de la propietat no exonerava del pagament. Mentre el preu dels pisos pujava a un ritme del 10% anual, aquesta anomalia la va passar per alt tothom: els legisladors, els consumidors, les bancs, ... Quan va arribar la crisi, va desencadenar una onada d'impagaments i de desnonaments que en un primer moment es va silenciar en els mitjans de comunicació i en les institucions polítiques. Els ajuntaments van ser els únics que en alguns casos van posar en marxa solucions davant d'aquesta emergència social. Novament vas ser la mobilització dels afectats a través de les xarxes la que va obligar al sistema polític i al judicial a reaccionar. L'assumpte va arribar al Parlament de Catalunya i al Congrés de Diputats i els jutges ho van portar a Estrasburg. Novament la societat civil empenyent el poder polític des de fora de les institucions.

La tercera escena es situa a Catalunya. I té molt a veure amb la resta que hem observat. Si qualsevol de vostès repassa desapassionadament la història de l'Assemblea Nacional Catalana, la ANC, veuran que en els seus orígens és un moviment que, encara que alguns no ho vulguin veure, va de baix a dalt. Neix de la desconfiança dels ciutadans en els partits i en les institucions polítiques després de 30 anys d'autogovern i s'articula com un clam a favor de donar passes que durant anys havien estat tabú en les institucions i en els mitjans de comunicació. Podem discutir el perímetre d'aquesta desconfiança i d'aquest moviment. Podem discutir l'oportunisme d'algunes formacions polítiques en donar-hi suport o en rebutjar-les, però el que és innegable és que també en aquest cas, les xarxes socials han servit per articular la societat civil al marge de les institucions i per pressionar al sistema polític en una determinada direcció.

Les xarxes socials, la nova manera de viure la relació amb l'espai i el temps està canviant de manera radical l'organització de la gent, dels ciutadans quan volen defensar els seus interessos. Les xarxes fan visibles fenòmens que quedaven diluïts per la seva incapacitat de fer-se escoltar a través dels mitjans de comunicació o de pressionar als actors polítics institucionals. Aquest és el

denominador comú del que ens està passant: a casa, al barri, a la ciutat, al país i al continent.

D'una manera una mica precipitada, des del meu punt de vista, alguns han pensat que aquesta nova forma d'interacció social ens porta indefectiblement a un nou sistema polític, més participatiu. Alguns fins i tot auguren que ens portarà a la "democràcia real" insinuant que l'actual és un simulacre. Em temo que la democràcia participativa té molts més problemes que les simples dificultats tecnològiques ara superades. Si l'assemblearisme no ha funcionat des de Grècia no ha estat només pels problemes derivats d'organitzar reunions multitudinàries. Per tant, que les xarxes telemàtiques ens ho facilitin no vol dir que la resta de dificultats –de legitimitat, de racionalitat, d'operativitat- hagin desaparegut de cop. En tot cas, caldrà remirar-les i debatre-les de nou.

En canvi, les noves xarxes socials sí que crec que estan reequilibrant les forces entre la societat civil i el poder polític. Un assumpte que, des del primer moment, els pares de la democràcia liberal moderna com Locke o Stuart Mill van considerar nuclear fins el punt d'arribar a afirmar que la fortalesa d'una democràcia cal mesurar-la per la fortalesa de la societat civil i no pas per la del govern. La democràcia es distingeix dels absolutismes i dels totalitarismes perquè fomenta el pluralisme polític però, sobretot, perquè garanteix als individus un règim de llibertat per organitzar-se en defensa dels seus legítims interessos. Stuart Mill diria fins i tot que no només ho ha de garantir sinó que ho ha de fomentar i ho ha d'estimular. Doncs, bé la nova experiència de l'espai i del temps permet fer un pas més en l'emancipació de la societat civil respecte el poder polític. Els mecanismes d'autoorganització dels ciutadans són més àgils, menys costosos econòmicament i més independents de les institucions establertes. Primer de tot perquè permeten una circulació més ràpida i menys controlada de la informació. Segonament perquè permeten identificar millor els qui tenen interessos compartits. I en tercer lloc perquè fan més fàcil l'organització de la resposta. És en aquest sentit que m'atreveixo a dir que vivim un temps d'apoderament de la societat civil, de retorn d'una part del poder fins ara exclusivament en mans de les institucions polítiques a mans dels ciutadans més o menys organitzats.

Aquest element és, sens dubte, un enriquiment en la mesura que ens porta a una societat més oberta on la llibertat individual avança, però també on la conformació de l'interès general és més transparent, més oberta i, a la llarga, més justa. Una societat amb més igualtat d'oportunitats no només en la

formació i en la sanitat sinó també en la defensa dels legítims interessos particulars. Crec que en aquest punt els demòcrates no podem en cap cas enyorar cap temps passat. Clarament aquest canvi va a favor d'una millora de la qualitat democràtica del nostre sistema.

En conseqüència, el poder polític no pot quedar indiferent a aquest nou equilibri de forces. Pensar que tot seguirà igual, que tres persones assegudes en un despatx podran decidir en el futur una reforma constitucional o un canvi del Cap d'Estat. Pretendre que un tribunal pot esmenar una llei refrendada sense que els afectats s'organitzin per plantar cara és una ingenuïtat. Bona part de la desafecció política actual prové precisament de la incapacitat dels actors polítics institucionals de reaccionar davant l'apoderament de la societat civil. Tancar-se en el búnquer de l'immobilisme, de la manca de transparència, de la submissió de la política a l'economia, de la ridiculització de les respostes emergents no fa altra cosa que esperonar els qui promouen canvis més radicals, i no sempre en un sentit democràtic sinó més aviat populista.

A l'altre extrem, l'error és pensar que la societat civil pot substituir al poder polític. En democràcia l'ha de limitar i controlar, però mai pot pretendre usurpar-lo. El govern ha de ser democràtic, però ha de ser govern perquè, com diu Alessandro Ferrara en el seu esplèndid últim llibre: "les arrels de la política provenen de la inevitable necessitat de coordinar les finalitats de la pròpia acció amb les que constitueixen la raó de les accions dels altres". La política no és la simple administració dels conflictes entre els interessos particulars contraposats sinó la determinació de l'interès general el qual, en ocasions, haurà de passar democràticament pel damunt d'algunes voluntats particulars. La fortalesa democràtica és que tothom tingui la possibilitat d'expressar, com a societat civil, els seus interessos particulars per intentar configurar de manera democràtica l'interès general. I, sobretot com diu Ferrara, la fortalesa de la democràcia és que cap grup social tingui el control absolut de l'Estat, de la política, fins el punt d'imposar el seu interès particular fent-lo passar com a interès general. I això ha passat, no ho perdem de vista, en aquesta crisi on s'han deixat fora del debat democràtic alguns assumptes relacionats amb les grans institucions financeres o amb els grans mitjans de comunicació. Aquest és també l'origen del malestar, el diagnòstic que molts ciutadans comparteixen avui gràcies al debat que han mantingut a les xarxes socials. Però, en tot cas, mai podem deixar de banda que la política és la que ha de consensuar i determinar l'interès general, l'ha d'acordar i en aquest

procés les xarxes socials enriqueixen i faciliten la relació entre la societat civil i el poder polític perquè redueixen la barrera d'entrada a l'opinió pública –en termes econòmics i d'influència- i perquè obliguen al poder polític a ser més transparent sobre les pressions que rep i, sobretot, sobre les que accepta. Definitivament les xarxes socials i la nova experiència de l'espai i del temps són més revolucionàries en l'àmbit de la societat civil que en el del poder polític.

En l'horitzó immediat, per tant, el poder polític ha de reaccionar davant aquesta nova embranzida de la societat civil. Alguns voldrien que fos un canvi revolucionari i altres l'imaginen només lampedussia. Molts es fixen només en el sistema de partits i malden per la desaparició dels que han tingut responsabilitats de govern mentre somnien que els nous romandran igual de purs quan governin. Em temo que, com sempre, la major eficiència la trobarem en les reformes radicals i no en els extremismes ni en un sentit ni en un altre. L'impuls de la societat civil ha de ser regenerador pel poder polític, ha de canviar sobretot la cultura política, la manera de fer, la manera de relacionar-se des del poder polític amb la societat civil que ha de ser més horitzontal i menys vertical. Vivim en un país on el 90% de la gent paga els seus impostos, amb un 40 % de la població que té accés a l'educació superior. Estem plenament integrats a Europa. Hem demostrat que tenim capacitat de progressar econòmicament i voluntat de repartir justament la riquesa. És el moment, penso, d'afrontar reformes radicals que el possibilisme de la Transició va arraconar o va deixar en un segon terme per prudència. O, simplement, va resoldre malament per pressa o per por. No seré exhaustiu però penso que hi ha prou consens en el temari d'aquesta reforma radical: sistema electoral, finançament dels partits polítics, independència de les institucions d'arbitratge, reforma de la justícia, reducció del frau fiscal i del diner negre, més transparència en les relacions entre les grans empreses i els poders públics i, en un lloc destacat en una Diada com aquesta, una radical separació entre la nació i l'Estat que respecti fins a les últimes conseqüències la capacitat d'autogovern dels pobles.

Salvant totes les distàncies i allunyant-nos de qualsevol temptació romàntica i de cap excés d'idealisme, aquest era també en part el debat de fa 300 anys. La Guerra de Successió, en realitat era la superposició de tres conflictes: un de global on s'enfrontaven els dos imperis del moment; un altre de successori en la confrontació entre dos aspirants a la corona espanyola, i un tercer entre dos maneres d'organitzar l'Estat. D'un cantó, la manera borbònica, que sustentava

la unitat dels nous estats-nació en el predomini absolut del poder polític. De l'altre, l'austriacisme que sustentava la unitat dels estats en el respecte de l'autonomia de la societat civil en allò que per garantir la unitat no era essencial la participació del poder polític. Els catalans d'aquell temps no eren anti-espanyols, eren anti-borbònics en la mesura que els borbons havien trencat el pacte fundacional de la integració entre la Corona d'Aragó i el Regne de Castella. Un pacte que es basava en transferir al rei d'Espanya la potestat de convocar les Corts però en mantenir, un cop convocades, que les lleis havien de resultar del pacte entre la Corona i els representants de l'Església, de la noblesa i dels gremis. Poder monàrquic limitat pel poder de la societat civil. Democràcia molt incipient. Però aquest també era part del conflicte que acaba al 1714. No podem oblidar mai, i menys aquest 1714, dues coses: la defensa de Barcelona fins a l'extenuació és una decisió que impulsen els gremis contra la noblesa, la societat civil contra una part del poder polític. I tant o més important, no podem oblidar que la insurrecció es fa en nom de la defensa de les lleis i les constitucions contra l'arbitrarietat d'un monarca absolut que portava dècades sense convocar les Corts per evitar haver de pactar la seva política. De les moltes maneres d'explicar aquell episodi, aquesta n'és una altra: la societat civil exigint al monarca el compliment de la llei.

No és estrany que Catalunya hagi estat capdavantera en aquest apoderament de la societat civil propiciat per la nova organització de l'espai i del temps. Sigui per aquesta matriu històrica, sigui per la desconfiança en l'Estat en moltes altres èpoques, el cert és la tradició pactista catalana fa precisament incidència en buscar l'equilibri entre la societat civil i el poder polític que ja podíem intuir en la composició del Consell de Cent que molts consideren antecedent immediat del parlamentarisme.

No podem llençar aquest patrimoni acumulat per la borda. El poder polític ha de tenir prou coratge per canalitzar la nova embranzida de la societat civil a favor del debat i de l'establiment d'aquelles finalitats compartides de les que parlava Ferrara. Hem passat dècades lamentant la manca de compromís polític de la societat. Ara la gent torna a mirar a la política, enfadada, però hi torna. L'immobilisme o la desconfiança serien una resposta molt frustrant. És temps de coratge i de generositat. Pensar que tot plegat és un febrada que passarà és no entendre el temps que estem vivint, en tots els àmbits i en tots els temes, no només en l'assumpte català.

La nova situació, el nou paradigma no està exempt de riscos al costat d'aquestes oportunitats que estem descrivint. El principal risc és que la

transformació política de l'apoderament de la societat civil derivi en alguna mena de populisme. Val a dir que el principal aliat del populisme és avui l'immobilisme d'alguns. El populisme és un mal que corca el sistema. Comença en els contorns del sistema polític, normalment de la mà d'aquells que volen imposar un interès particular com si fos general. És exòtic. I, per tant, cridaner i espectacular. Massa vegades atractiu. Quan la societat detecta un brot de populisme tendeix a rebutjar-lo però moltes vegades el virus ja s'ha inoculat en el conjunt dels partits polítics. Passen els anys i encara avui la millor descripció de com neix, creix i s'imposa el populisme continua sent la crònica d'Eugeni Xammar sobre l'auge del nazisme a l'Alemanya dels anys 30 en els seus magnífics articles aplegats pel gran Jaume Vallcorba-Plana al llibre "*L'ou de la serp*". La millor lliçó de Xammar és fer-nos veure com el nazisme podia tenir la seva matriu en el nacionalisme alemany, però el desencadenant del seu triomf polític va ser la incapacitat dels aliats de gestionar la victòria de la Primera Guerra Mundial. L'immobilisme, doncs, esperona el populisme. I, certament, les xarxes socials l'expandeixen a una velocitat superior a les formes de comunicació i de participació del segle XX. També pels populismes han caigut les barreres d'entrada. El drama d'Alemanya amb Hitler és que no va tenir oposició política i va eliminar el contrapoder de la societat civil.

Tenim, per tant, alguns riscos i moltes oportunitats. Aquest nou paradigma de les relacions socials no afecta només als àmbits en els quals avui he posat el focus. També afecta a les relacions familiars o a l'educació. I també afecta, òbviament, al meu gremi no es pensin que n'estem exempts. Els indignats del 15-M portaven dos pancartes: "no ens representen", dirigida als polítics i "no ens diuen la veritat" dirigida als periodistes. Els mitjans de comunicació també patim la desafecció del públic. També han marxat a les xarxes socials i aspiren a organitzar-se sense la nostra mediació. Molts parlen dels "nadius digitals". A mi m'agrada més parlar de "fugitius analògics" perquè la gent marxa d'allò que no li agrada. Si estigués satisfeta, no marxaria. El mateix passa amb la política. La gent confia en algunes promeses revolucionàries quan el sistema no dona respostes.

En resum, tenim a les mans unes màquines que ens han canviat la vida. Que ens fan viure de manera diferent l'espai i el temps. I, per tant, ens reorganitzen les relacions personals, econòmiques, socials, culturals i polítiques. I en fer-ho ens donen l'oportunitat d'aprofundir, no pas de superar, els valors que van inspirar el gran canvi social immediatament posterior al fets de 1714: la Il·lustració, un programa humanista basat en la raó i el coneixement com a

base de les decisions polítiques, un programa d'emancipació dels individus per fer-los més lliures i, per tant, més responsables del seu propi destí per tal de participar en el govern comú, en el govern democràtic. Les xarxes socials ajuden a avançar en aquest terreny, més en l'àmbit de la societat civil que en el de l'estricta poder polític. Vaja que difícilment el senyor alcalde governarà a través d'un gran xat al *whatsupp* però haurà de dedicar el mateix temps a participar en el xats de la ciutat que el que ja dedica a aturar-se pel carrer a xerrar amb la gent.

Moltes gràcies per la seva atenció.